

Asia: VN/28937/2021

Arviomuistio pienriitamenettelystä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

YVTltk 1340/2023

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua pienriitamenettelyn arviomuistiosta.

Pienriitamenettely vai yksinkertaistettu riitamenettely?

Arviomuistiossa menettelystä käytetty nimitys tulisi muuttaa Ruotsissakin käytetyn terminologian mukaiseksi eli kyse on yksinkertaistetusta riita-asioiden menettelystä tai lyhyemmin yksinkertaistettu riitamenettely.

Pienriitamenettely -termi ei sovi käytettäväksi puheena olevan menettelyn nimikkeeksi ainakaan siinä tapauksessa, että siinä päätettäisiin yhdenvertaisuuslain mukaisista hyvityksistä, jotka yleensä jäävät määrältään alle 10 000,- euron.

Yhdenvertaisuuslain kokonaisuudistuksen tultua voimaan 1.6.2023, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalla on toimivalta antaa suositus hyvityksen maksamisesta, kun se on päätöksessään katsonut hakijaa syrjityn. Jos lautakunnalle ei anneta toimivaltaa määrätä syrjinnän uhrille suoritettavasta hyvityksestä, olisi yksinkertaistettu riitamenettely yksi mahdollisuus vaatia lautakunnan suositteleman hyvityksen maksamista.

Syrjinnän kieltäminen on niin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa kuin Suomen perustuslaissa eräs keskeisin ihmisarvon suojaamiseksi säädetty normi. Syrjintää tai sen uhrille maksettavaa hyvitystä ei

sen perusoikeussuojaan syvälle ulottuva luonne huomioon ottaen voida mitenkään nimetä 'pienriita-asiaksi', sillä syrjinnän uhrin kokisivat sen heidän kokemansa oikeudenloukkauksen vähättelyksi. Syrjinnän uhrille maksettavasta hyvityksestä päättäminen menettelyssä, jota kutsuttaisiin pienriitamenettelyksi, olisi myös omiaan luomaan yleistä mielikuvaa siitä, että syrjinnässä olisi kysymys vähämerkityksellisestä asiasta. Tällä olisi kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, Euroopan unionin oikeuden, Suomen perustuslain ja yhdenvertaisuuslain tavoitteiden saavuttamista heikentävä vaikutus.

Tulisiko yksinkertaistetusta riitamenettelystä säätää?

Arviomuistiossa on kuvattu keskeiset perusteet tarpeelle säätää yksinkertaistetusta riitamenettelystä. Siviilioikeudellisen menettelyn kalleus ja etenkin suuri kuluriski ehkäisee oikeusturvan saamista asioissa, joissa riidan kohteen arvo on pieni suhteessa kuluriskiin.

Myös yhdenvertaisuuslaissa säädetyn hyvityksen saamisessa normaalissa riita-asioiden menettelyssä esiintyy tällä hetkellä niin suuria käytännön ongelmia, että se on useimmille syrjinnän uhreille tavoittamattomissa oleva mahdollisuus. Näin keskeinen osa uhrin oikeussuojasta jää toteutumatta.

Käytännössä on osoittautunut, ettei yhdenvertaisuuslakiin perustuvaa siviilioikeudellista hyvitysasiaa kannata viedä käräjäoikeuteen kuin poikkeuksellisesti. Ne, jotka ovat haavoittuvimmassa asemassa, eivät saa käytännössä hyvityksiä syrjinnästä kuin joissakin harvoissa tapauksissa, joissa on ollut kyse syrjintärikoksen tunnusmerkistöjen täyttymisestä. Varattomina tai vähävaraisina heillä ei ole mahdollisuutta siviilioikeudelliseen oikeudenkäyntiin suuren kuluriskin takia. Etenkin vammaiset henkilöt kuuluvat niihin, jotka usein joutuvat kohtaamaan heihin kohdistuvaa syrjintää. Suurin osa heistä elää niukasti erilaisten tukien varassa (ks. esim. Teittinen A. – Korpela T., Vammaisetuksien saajat saavat selvästi muuta väestöä yleisemmin perustoimeentulotukea, 28.2.2022 <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6454>).

Myös valtioneuvoston tilaaman yhdenvertaisuuslain arviointiselvityksen 'Aidosti yhdenvertaiset, Yhdenvertaisuuslain arviointi' - Valto (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162552>) tulokset, joiden mukaan hyvitystä on vaadittu käräjäoikeuksissa vuosina 2015–2019 yhdenvertaisuuslain perusteella vain alle 10 kertaa ja niistä oli hyväksytty muutama, viittaavat siihen, että vaadittuun hyvitykseen verrattuna moninkertainen oikeudenkäyntikuluriski käräjäoikeuksissa ehkäisee merkittävästi yhdenvertaisuuslain tarkoituksen toteutumista.

Voidaankin arvioida, että on syntynyt vakiintunut oikeustila, jossa perustuslain 21 §:n mukaisten oikeuksien sekä yhdenvertaisuuslaissa säädetyn hyvityksen saamisen toteutuminen estyy juuri niiltä, jotka eniten ovat syrjinnältä suojaamisen tarpeessa. Syrjinnän kiellon loukkaamisen seuraamukset eivät ole tosiasiaa tehokkaita ja varoittavia kuten yhdenvertaisuuslaissa edellytetään eivätkä toteudu yhdenvertaisesti (ks. HE19/2014 vp., s. 89).

Suuri kuluriski toimii vahvemman osapuolen, useimmiten syrjijän eduksi. Tämä ehkäisee tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamista, mikä on kuitenkin sekä perustuslakimme että yhdenvertaisuuslain perustavoitteita. Tämä on syrjinnän uhrin kannalta merkittävä osa sitä rakenteellista kokonaisuutta, joka heikentää uhrin pääsemistä oikeuksiinsa.

Vaikka yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on katsonut, että ensisijainen vaihtoehto tämän ongelman ratkaisemiseksi olisi antaa lautakunnalle toimivalta määrätä hyvityksestä, voitaisiin toissijaisesti harkita yhtenä vaihtoehtona myös syrjinnän uhrille maksettavaa hyvityksien saattamista yksinkertaistetussa riitamenettelyssä ratkaistavaksi.

Millainen yksinkertaistetun riitamenettelyn tulisi olla, jos siitä säädettäisiin?

Arviomuistion lähtökohtana on, että yksinkertaistetussa riita-asioiden menettelyssä voitaisiin käsitellä kaikille asioille asetetun arvoltaan yhteisen euromääräisen ylärajan alle jääviä riita-asioita.

Jos menettelyn piiriin tulee hyvin eriluonteisia asioista, saattaisi olla syytä harkita asian luonteesta johtuvaa eri suuruista ylärajaa. Jatkossa tulisivatkin vielä selvittää mahdollisuutta porrastaa yläraja asiaryhmittäin. Tämä olisi mahdollista sen jälkeen, kun on tiedossa minkä tyyppisiä asioita yksinkertaistetun riitamenettelyn soveltamisalaan aiotaan tuoda.

Suhde täysimittaiseen oikeudenkäyntiin on Ruotsissa ratkaistu joustavasti siten, että vahvempi osapuoli ei voi taktikoida sillä, että heikompi vastapuoli joutuu oikeudenkäyntikulujen pelossa luopumaan vaateistaan, kun vahvempi osapuoli on käyttänyt mahdollisuutta saattaa asia täysimittaiseen oikeudenkäyntiin, vaikka se olisi voitu ratkaista yksinkertaistetussa riitamenettelyssä. Tämä vaikuttaa toteuttamiskelpoiselta linjaukselta (Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 18 luvun 3 a §).

Arviomuistiosta hahmottuu sellainen yksinkertaistettu riitamenettely, että se muistuttaa siinä määrin yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa jo nyt säädettyä menettelyä, että voidaan perustellusti kysyä, miksei lautakunnalle voitaisi antaa toimivaltaa määrätä sen käsittelemässä asiassa myös hyvityksen suorittamisesta syrjinnän uhrille kuten Norjassa ja Tanskassa on tehty.

Oikeusministeriö pyytää lausumaan, mahdollisuuksienne mukaan, arviomuistiossa esitetystä arviosta pienriita-asioiden lukumäärästä.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta saa nykyisin käsiteltäväkseen n. 120 hakemusta vuodessa. Näistä noin 70 % hylätään. Näin ollen ei ole todennäköistä, että syrjintään perustuvia hyvitysasioita tulisi merkittävässä määrin ratkaistavaksi yksinkertaistetussa riitamenettelyssä.

Kortteinen Kalle
Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta